

De hand reiken

Een handreiking voor gemeenten om samen met informele organisaties een aanpak te ontwikkelen voor jongeren buiten beeld van de overheid

Colofon. Februari 2018. De handreiking is gemaakt in opdracht van en onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) op basis van pilots uitgevoerd door Mohamed Akrouni, Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN), Ahmet Azdural, Stichting Inspraakorgaan Turken in Nederland (IOT), Cemil Yilmaz (IZI Solutions) en Mellouki Cadat (Movisie). De lessen zijn samengebracht in deze notitie door Daphne Bressers van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB). De NSOB publiceerde eerder in opdracht van het ministerie van SZW het essay 'Zien, lezen, helpen: over het bereiken van jongeren buiten beeld' dat geschreven is door Daphne Bressers, Paul Frissen en Martijn van der Steen.

Vormgeving: www.paulvanelk.amsterdam

De aanleiding voor een handreiking

Van veel jongeren is bekend waaraan zij hun tijd besteden. De meeste jongeren hebben een baan of gaan naar school. Of zij hebben een recent arbeidsverleden. Dit is echter niet het geval bij 65.910 jongeren in Nederland (CBS, 2013). Volgens de registraties van de overheid studeren deze jongeren niet, ze werken ook niet, ze staan niet ingeschreven als werkzoekende bij het UWV en ontvangen geen uitkering. Uit de statistieken blijkt daarnaast dat deze jongeren langer dan één jaar werkloos zijn, recent geen onderwijs hebben gevolgd, geen partner en/of kinderen hebben om voor te zorgen, niet in een institutioneel huishouden verblijven, niet in detentie zitten en niet in beeld zijn bij jeugdzorg. Het is voor de overheid onbekend waar zij hun dagen doorbrengen. Dat is nu misschien nog geen probleem, maar in de toekomst kan het voor deze groep moeilijk worden om weer te starten met een opleiding of een baan te vinden.¹

Veel van deze jongeren komen regelmatig bij wat we informele organisaties noemen: dat zijn niet-overheidsorganisaties binnen en buiten het sociale domein. Denk bijvoorbeeld aan poolcentra, boksscholen, shisha-lounges, buurtcentra, buurtkappers en migrantenorganisaties. Plekken waar jongeren wel zijn, waar ook contact met de jongeren is, waar ook de situatie, plannen en toekomst van de jongeren aan bod komen, maar niet vanuit een professioneel of formeel overheidsperspectief. Ook hebben deze

jongeren contact met 'invloedrijke personen' en organisaties. Dergelijke organisaties en personen hebben een niet-professionele en niet-formele band met de jongeren. Juist hierdoor kunnen zij jongeren bereiken - en waar nodig op weg helpen - op een manier waarop de overheid of professionele organisaties dat vaak niet kunnen.

In deze handreiking bieden wij handvatten aan gemeenten die een aanpak willen ontwikkelen voor deze groep jongeren 'buiten beeld', waarin zij willen samenwerken met informele organisaties, die mogelijk al in contact staan met deze groep jongeren. De handreiking voorziet in een stappenplan, dat bestaat uit vijf concrete stappen.

Deze handreiking is opgesteld op basis van pilots in een aantal gemeenten. IZI Solutions en Movisie hebben samen op basis van pilots in Almere, Amsterdam, Den Bosch, Den Haag en Gooise Meren een sociale kaart opgesteld om de informele organisaties in de gemeente in kaart te brengen. Zij hebben een groot aantal interviews afgenomen met informele organisaties en gemeenteambtenaren. Het Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN) en de stichting Inspraakorgaan Turken in Nederland (IOT) hebben in een andere pilot samen met de gemeenten Den Haag, Venlo en Leeuwarden de samenwerking met 'jongerenscouts' bij informele organisaties verkend en uitgewerkt. Ook zij hebben met een groot aantal betrokkenen gesproken. De conclusies die getrokken kunnen worden uit de verschillende pilots zijn verwerkt in deze handreiking en zijn uitgebreider beschreven in de documenten in de bijlage. In deze handreiking zijn de verschillende lessen bij elkaar gebracht. Wij willen de formele en informele organisaties en de lokale ambtenaren die betrokken zijn geweest bij de pilots hartelijk danken voor hun openheid, gedrevenheid en inzet.

Inhoudsopgave

I Jongeren buiten beeld

5

De aantallen

5

Het achterliggende probleem

5

II Informele organisaties

7

De definitie

7

De rollen van informele organisaties

8

III De aanpak

11

Stap 1: formuleer een visie over waarom je dit wilt doen

11

Stap 2: bepaal zorgvuldig met welke groep jongeren je aan de slag wilt

11

Stap 3: selecteer de passende informele organisaties om mee samen te werken

12

Stap 4: werk samen met jongerenscouts bij informele organisaties

13

Stap 5: bepaal de kaders voor een goede samenwerking

16

IV Tot slot

18

Jongeren buiten beeld

De aantallen

In Nederland zijn er 134.430 jongeren buiten beeld van de overheid. Dit is 5,4% van alle jongeren tussen de 15 en 27 jaar in Nederland, zo blijkt uit een onderzoek dat verricht is door het CBS (2013). Deze jongeren zijn niet ingeschreven bij een door de overheid bekostigde onderwijsinstelling, werken niet, staan niet ingeschreven als werkzoekende bij het UWV en ontvangen geen uitkering en zijn daardoor 'buiten beeld' van de overheid. Het CBS heeft uitgezocht hoe deze groep 'buiten beeld' er precies uitziet. Ongeveer evenveel mannen als vrouwen zijn buiten beeld. Jongeren met een partner en kinderen behoren relatief het vaakst tot de groep jongeren buiten beeld. In de steden en in gemeenten aan de landsgrenzen zijn jongeren het vaakst buiten beeld. Per gemeente verschilt het aantal jongeren buiten beeld. Via deze [link](#) is te zien hoeveel jongeren er in jouw gemeente buiten beeld zijn.

Een deel van de 134.430 jongeren is buiten beeld omdat zij recentelijk een opleiding hebben gevolgd en nu bijvoorbeeld een tussenjaar hebben of op reis zijn, een recent arbeidsverleden hebben, een partner en kind hebben waaraan zij hun tijd besteden of lid zijn van een institutioneel huishouden. Van 65.910 jongeren is het echter onduidelijk waarom zij buiten beeld zijn. Wel is bekend dat deze jongeren (CBS, 2013):

- Recent geen onderwijs hebben gevolgd: dus jongeren die het voorafgaande schooljaar nog onderwijs volgden en die het onderwijs hebben verlaten met een diploma op startkwalificatieniveau worden niet meegenomen in de afbakening.
- Recent geen arbeidsverleden hebben: dus jongeren die de maanden voorafgaand aan de peildatum (1 oktober 2013) nog werkzaam waren, dan wel op korte termijn weer werk hadden, worden niet meegenomen in de afbakening.
- Geen partner en/of kind(eren) hebben: dus jongeren met partner en/of kinderen worden niet meegenomen in de afbakening.
- Niet in een institutioneel huishouden verblijven: dus jongeren die wel in een institutioneel huishouden verblijven, worden niet meegenomen in de afbakening.
- Niet in detentie zitten; dus jongeren die in detentie zitten, worden niet meegenomen in de afbakening.
- Niet in beeld zijn bij jeugdzorg: dus jongeren die wel in beeld zijn bij jeugdzorg worden niet meegenomen in de afbakening.

Niet al deze 65.910 jongeren zijn **zorgwekkend**. Sommige jongeren kunnen goede redenen hebben om (een tijdje) buiten beeld te zijn. Het is daarom belangrijk de focus te leggen op zorgwekkende jongeren buiten beeld (zie ook stap 2). Deze jongeren komen in veel gevallen niet vanzelf naar de overheid. Zij hebben eerder contact met de overheid gehad en hebben daarbij hun vertrouwen in de overheid verloren, zitten vast in een cirkel van problemen of hebben hun redenen om niet met de overheid in contact te willen komen. De overheid moet daarom zoeken naar een passende benadering.

Het achterliggende probleem

Het feit dat deze jongeren buiten beeld zijn kan een reden tot zorg zijn voor gemeenten. Wij noemen er een aantal:

- Ten eerste kan buiten beeld zijn ook een signaal zijn dat het een jongere niet lukt om een opleiding af te ronden of een baan te vinden. Ze willen wel, maar slagen daar om de een of andere reden niet in. Deze jongeren staan niet in contact met overheidsorganisaties die hen zouden kunnen helpen. Dat kan een bewuste keuze zijn, maar ook een gevolg van een stapeling van problemen. Dit is een groep jongeren die wel actief wil zijn, maar het niet lukt om dat te bereiken – en daarbij gebrek aan vertrouwen heeft in de overheid. Onzichtbaarheid duidt hierbij op een **latente hulpvraag** van jongeren.
- Ten tweede kan het 'buiten beeld' zijn op langere termijn tot problemen leiden. Een periode van inactiviteit is niet per se een probleem, maar het kan leiden tot langdurige afstand tot de arbeidsmarkt of tot het schoolstelsel. Onderzoeken laten zien dat de kans op uitstroom naar een betaalde baan afneemt als iemand langer thuiszit. Nu ervaren de jongeren nog geen problemen, maar in **de toekomst** kan het voor hen lastig zijn om een plek te vinden op de arbeidsmarkt en in de maatschappij.
- Ten derde hebben ook jongeren buiten beeld een inkomen nodig, althans ze moeten in hun bestaan kunnen voorzien. Ze verkrijgen geen inkomen via de overheid, een reguliere werkgever of een eigen onderneming. Zij kunnen een 'inkomen' ontvangen via hun ouders, familie of vrienden, maar een andere mogelijkheid is dat ze inkomen vergaren in het criminele, informele of illegale circuit. Buiten beeld zijn kan **een aanwijzing zijn voor betrokkenheid bij illegale activiteiten**.

Informele organisaties

De definitie

Veel jongeren buiten beeld staan in contact met zogenaamde 'informele organisaties'. Informele organisaties worden gedefinieerd als *'publieke, private en ideële organisaties die niet als onderdeel van of niet duurzaam in opdracht van, bekostigd worden door de overheid en die zich niet primair bezighouden met het bereiken, activeren en plaatsen van (zorgwekkende) jongeren buiten beeld binnen het sociale domein waaronder het voorbereiden en/of begeleiden naar werk, of school, ondernemerschap en/of combinaties hiervan.'*

Voorbeelden van informele organisaties zijn sportscholen, religieuze instellingen, bibliotheken, koffiешop, snackbars, migrantenorganisaties, shishalounges, zelforganisaties van burgers met een migratie-achtergrond, buurtcommunities en vele andere organisaties. Ook personen als buurtkappers, 'invloedrijke personen' en organisaties, rolmodellen en/of sleutelfiguren (landelijk, regionaal of uit de wijk) kunnen deze rol vervullen. Deze categorie organisaties en personen is dus anders dan formele organisaties die speciaal door de overheid zijn ingesteld of aangesteld om jongeren buiten beeld te helpen. Voorbeelden daarvan zijn, behalve gemeenten zelf, re-integratiebureaus, zorg- en welzijnsorganisaties, stichtingen en verenigingen die daarvoor structureel door de overheid worden gefinancierd.

Belangrijk is dat 'informele organisaties' of 'maatschappelijke initiatieven' verzamelingen zijn. Het zijn termen om een grote variëteit aan organisatievormen, praktijken, initiatieven en fenomenen te benoemen. Een poolcentrum is wat betreft de manier waarop het jongeren helpt niet te vergelijken met een moskee, en de ene moskee is de andere niet. Het omgaan met deze organisaties vraagt ook om maatwerk van de overheid. Informele organisaties zien zichzelf niet altijd als informeel. Maatschappelijke initiatieven zien zichzelf niet per definitie als een initiatief. En de betrokkenen noemen zich zelden initiatiefnemer. Ze tonen veel variëteit: ook al begeven ze zich in min of meer hetzelfde veld, doen ze vergelijkbare dingen, met vergelijkbare groepen, in vergelijkbare aantallen, in vergelijkbare stedelijke omgevingen.

De waarde van samenwerking met informele organisaties

Informele organisaties kunnen voor de gemeente een goede samenwerkingspartner zijn bij de aanpak van jongeren buiten beeld. Het samenwerken met informele organisaties biedt veel kansen. Wij noemen een aantal belangrijke kenmerken van deze organisaties:

- Zij hebben een **(groot) bereik en netwerk** onder jongeren;
- Zij hebben een **vertrouwensband, gezag en aanzien** in bepaalde groepen waardoor zij de jongeren makkelijker aan kunnen spreken;
- Ze kunnen een rol spelen bij het **bereik, de activatie en de plaatsing** van jongeren;
- Hun aanpak kan **meer impact** onder jongeren hebben;
- Zij hebben **kennis** over de doelgroep.

Informele organisaties bereiken de jongeren en vervullen een belangrijke rol in het publieke domein op een manier waartoe de overheid niet in staat is. Deze informele groepen en organisaties

handelen niet vanuit gestructureerde beleidskaders en kokers, maar proberen individuele jongeren een stap verder te helpen. Het is dan ook van groot belang om het informele karakter van deze organisaties te koesteren en de vertrouwensband met de jongeren - door de tussenkomst van de gemeente - niet te beschadigen. De gemeente kan met deze organisaties samenwerken maar ze niet inzetten als onderdeel van het beleid. Informele organisaties zijn informele en maatschappelijke verbanden die zich (vaak vrijwillig) inzetten voor bepaalde kwesties omdat zij dat zélf belangrijk vinden. Zij doen dat op een manier die zij goed en passend vinden, ook als de overheid een andere aanpak voor ogen heeft.

De vraag is ook steeds waarom informele organisaties (vrijwillig) mee willen doen met de aanpak van de gemeente. **'What's in it for them?'** Veel organisaties zullen al aan de slag zijn met de groep jongeren en zullen twijfelen aan de meerwaarde om met de gemeente een samenwerking aan te gaan. Tegelijkertijd kunnen jongeren ook met problemen kampen waarbij de overheid goed kan helpen of misschien zelfs noodzakelijk is voor een goede oplossing. Een goed contact binnen de gemeente kan de informele organisaties helpen om de jongeren vooruit te helpen. Belangrijk is om hierover het gesprek te voeren met de organisatie om ervoor te zorgen dat de samenwerking uitmondt in een win-win situatie voor beide. Dat laatste is wel cruciaal in het omgaan met informele organisaties. Zij hebben altijd de mogelijkheid om zich aan samenwerking met de gemeente te onttrekken. Ze zitten nergens aan vast en 'moeten' niets. Om werkelijk mee te doen zullen zij zelf ook meerwaarde van samenwerking moeten zien.

De rollen van informele organisaties

Informele organisaties kunnen vier typen activiteiten verrichten in relatie tot jongeren.

- **Bereiken.** De organisaties kunnen de jongeren in beeld brengen. Zij zien letterlijk de jongeren die de overheid niet ziet. Zij kunnen een veilige plek bieden om met problemen terecht te kunnen.
- **Activeren.** De organisaties kunnen ook gesprekken voeren met de jongeren, bekijken wat voor soort problemen er spelen en hen verder helpen. Dit betekent ook dat zij jongeren wegwijs kunnen maken en hen de weg kunnen wijzen naar voorzieningen en instanties. Ook betekent dit dat zij de jongeren kunnen motiveren en hen overtuigen dat er kansen voor hen in het verschiet liggen.
- **Plaatsen (begeleiden).** De organisaties kunnen ook samen met de jongeren nadenken over een passende opleiding of hen begeleiden naar een baan.
- **Behouden.** Het is belangrijk dat wanneer de jongeren in beeld zijn er contact met hen wordt gehouden. Een probleem lijkt vaak tijdelijk opgelost, maar kan ook weer terugkeren. Informele organisaties kunnen een warm contact met de jongeren onderhouden en bij een terugval kunnen zij de jongere weer motiveren om overeind te gaan staan en weer het gemeentelijke netwerk inschakelen.

IZI Solutions en Movisie hebben de informele organisaties waar jongeren 'buiten beeld' vaak wél in beeld zijn, onderverdeeld in vijf categorieën:

Commerciële organisaties. Dit zijn organisaties die primair een ander (commercieel) doel hebben, maar wel vaak als vindplek gelden voor jongeren die dan nog buiten beeld voor de overheid zijn. Voorbeelden zijn: shishalounges, coffeeshops, kappers en snackbars.

Sociaal ondernemingen. Dit zijn organisaties die een sociale en maatschappelijke doelstelling hebben en dit combineren met een verdienmodel.

Organisaties die aansluiten bij de interesse en/of hobbygebieden. Dit zijn organisaties die zich bezighouden met muziek, dans, entertainment, sport, etc. Hierbij kun je denken aan een organisatie die events organiseert, dj-cursussen geeft of een (kick)boksschool.

Organisaties die primair bezig zijn met de leef en/of probleemgebieden. Dit zijn organisaties die specifiek bezig zijn met de problemen van de jongeren op een informele basis. Hierbij kun je denken aan schuldhulpverlening, huisvestingsproblematiek, verslavingszorg.

Organisaties rondom cultuur-etniciteit en/of religie identiteit. Dit zijn organisaties die zich richten op de cultuur of religie van een specifieke groep, denk aan moskeeën of culturele verenigingen.

Het is belangrijk om steeds te bedenken welke soort activiteit past bij welke organisatie. Een poolcentrum heeft de jongeren mogelijk wel in beeld en kan een vertrouwde plek bieden voor de jongeren, maar is ook een commerciële organisatie die omzet moet draaien. Het te veel 'bemoeien' met de jongeren brengt voor dergelijke centra het risico met zich dat de jongeren wegblijven. Ook andere organisaties, zoals moskeeën, kunnen jongeren soms helpen, maar het helpen van jongeren is niet hun primaire taak. De organisaties hebben andere primaire doelen en activiteiten en zij hebben dus meer afwegingen en belangen dan het in contact brengen van jongeren met de gemeente. Soms kunnen die belangen zelfs tegengesteld zijn, bijvoorbeeld als een informele organisatie zich juist profileert als een vrijplaats van overheidsinzet. Het is daarom belangrijk om samen met de informele organisaties te bespreken welke rollen zij ten aanzien van de jongeren zouden kunnen spelen, zodat zij niet met hun meer primaire doelstelling of aanpak in de knel komen.

Hieronder beschrijven wij de mogelijke rollen die de verschillende soorten informele organisaties in kunnen nemen en welke aandachtspunten daarbij gelden. Belangrijk is om steeds in gesprek met deze organisatie de passende rol te bepalen.

Type	Rol	Advies	
	Commerciële organisaties	Mogelijk bereiken	Advies is om een duurzame relatie met deze plekken op te bouwen op een informele manier, bijvoorbeeld door een jongerenwerker er bij een ondernemer op laten wijzen dat mochten er kwesties bij jongeren spelen deze ondernemer deze jongeren altijd kan doorverwijzen. Het is aan te raden deze ondernemers enkel te gebruiken om jongeren te bereiken. Men moet niet proberen er flyers neer te leggen, etc. Dat kan de ondernemer namelijk klanten kosten, omdat de ondernemer als verlengstuk/infiltrant van de overheid wordt gezien.
	Sociaal ondernemingen	Bereiken, activeren, plaatsen en behouden.	Informele organisaties/sleutelfiguren die vanuit betrokkenheid (grassroot) ontstaan zijn vanuit de buurt/wijk en goed geworteld zijn en de (zorgwekkende) jongeren (buiten beeld) als doelgroep hebben, zijn in staat (zorgwekkende) jongeren buiten beeld te bereiken. Ze zijn kritisch doch constructief, meer professioneel en hebben de potentie zich te ontwikkelen om daadwerkelijk sociaal en/of cultureel ondernemers te worden. Dit zou door de gemeente gestimuleerd en gefaciliteerd moeten worden. Echter zijn de mogelijkheden vaak te beperkt, omdat de meeste opdrachten uit worden besteed aan formele organisaties. Daarbij moeten zij oppassen dat ze niet in een rol gedwongen worden die niet bij hen past. De sociaal/cultureel ondernemers hebben de potentie zich te ontwikkelen om ondernemers te worden en een business case van hun werk te maken. Deze kan je inzetten in het bereiken, activeren en plaatsen.
	Organisaties die aansluiten bij de interesse en/of hobby-gebieden	Bereiken, activeren, mogelijk plaatsen en mogelijk behouden	Afhankelijk van de duurzame relatie met de organisatie, de mate van maatschappelijke betrokkenheid en hun kennis en kunde met betrekking tot (zorgwekkende) jongeren buiten beeld kunnen zij ingezet worden in het bereiken, activeren en/of mogelijk plaatsen van deze jongeren binnen het sociale domein waaronder het voorbereiden en/of begeleiden naar werk, school, ondernemerschap of combinaties hiervan. Let op dat je ze niet in een rol dwingt die niet bij ze past en dat je investeert/faciliteert in hun kennis, kunde en andere behoeftes.
	Organisaties die primair bezig zijn met de leef- en/of probleem-gebieden	Bereiken, activeren, plaatsen en mogelijk behouden	Afhankelijk van de duurzame relatie met de organisatie, de mate van maatschappelijke betrokkenheid en hun kennis en kunde met betrekking tot (zorgwekkende) jongeren buiten beeld kunnen zij ingezet worden in het bereiken, activeren en/of mogelijk plaatsen van deze jongeren binnen het sociale domein waaronder het voorbereiden en/of begeleiden naar werk, school, ondernemerschap of combinaties hiervan. Let op dat je ze niet in een rol dwingt die niet bij ze past en dat je investeert/faciliteert in hun kennis, kunde en andere behoeftes.
	Organisaties rondom cultuur- etniciteit en/of religie identiteit	Mogelijk bereiken, mogelijk activeren, mogelijk plaatsen en mogelijk behouden	Afhankelijk van de duurzame relatie met de organisatie, de mate van maatschappelijke betrokkenheid en hun kennis en kunde met betrekking tot (zorgwekkende) jongeren buiten beeld kunnen zij ingezet worden via de sociale omgeving in het mogelijk bereiken, mogelijk activeren en/of mogelijk plaatsen van deze jongeren binnen het sociale domein waaronder het voorbereiden en/of begeleiden naar werk, school, ondernemerschap of combinaties hiervan. Let op dat je ze niet in een rol dwingt die niet bij ze past en dat je investeert/faciliteert in hun kennis, kunde en andere behoeftes.

Stap 1

formuleer een missie en visie over waarom en hoe je dit wilt doen

Stap 2

bepaal zorgvuldig met welke groep jongeren je aan de slag wilt

Stap 3

selecteer de passende informele organisaties om mee samen te werken

Stap 4

werk samen met jongerenwerkers en jongerenscouts bij informele organisaties

Stap 5

bepaal de kaders voor een goede samenwerking

De aanpak

Stap 1: formuleer een missie en visie over waarom en hoe je dit wilt doen

Ten eerste is belangrijk om te bedenken **waarom, hoe en wat** je als gemeente aan de slag wilt met deze groep jongeren. Is het voor deze groep jongeren moeilijker om in de toekomst een baan te vinden? Heeft deze groep extra 'hulp' nodig? Hoe zijn de jongeren überhaupt buiten beeld geraakt? Kampen zij met ingewikkelde problemen, waarbij de overheid mogelijk een rol kan spelen? Kan het vertrouwen in de overheid bij deze groep vergroot worden? Of zou het 'buiten beeld' zijn een aanwijzing zijn dat deze jongeren hun inkomen op een criminele manier vergaren? Belangrijk is ook om daarbij na te gaan hoe de gemeenteraad denkt over het vraagstuk. Vindt de Raad het belangrijk? Is er steun voor het beleid? Is er budget beschikbaar? Dat lijkt een open deur, maar vaak ontstaan dit soort samenwerkingen ook

vanuit directe betrokkenheid en passie van individuele ambtenaren. Daarmee is niets mis en het zorgt vaak voor veel energie in de samenwerking, maar tegelijkertijd is borging in de Raad ook cruciaal. Er moet draagvlak zijn binnen de gemeente om met het vraagstuk aan de slag te gaan.

Stap 2: bepaal zorgvuldig met welke groep jongeren je aan de slag wilt

Via de [link](#) naar de studie van het CBS kun je zien hoeveel jongeren er in jouw gemeente buiten beeld zijn. Een volgende stap is om te bepalen wat de redenen zijn voor deze jongeren om buiten beeld te zijn. Wat is het profiel van de jongeren die buiten beeld zijn? Waarom zijn zij veelal buiten beeld? Een (politieke) vraag is daarnaast: is het nodig en wenselijk om alle jongeren in beeld te hebben? Welke groep is **zorgwekkend** en welke groep niet? Nadat je hebt bepaald met welke doelgroep je aan de slag wilt zijn de volgende acties belangrijk:

1. Verzamel gegevens over deze groep jongeren: waar wonen ze in de stad? Welke gegevens zijn er wel beschikbaar over deze jongeren? Wat zijn de interesses van deze jongeren?

2. Vermijd stereotypering van verschillende groepen en houd rekening met de verschillen tussen individuen.
3. Zoek uit wat de 'vindplaatsen' van deze jongeren zijn. Waar zouden ze zich kunnen bevinden? Met welke informele organisaties hebben zij contact?

IZI Solutions heeft de do's en de don'ts beschreven in de omgang met jongeren buiten beeld. Belangrijk is ook om zodra er een visie is op het vraagstuk om daarmee (opnieuw) draagvlak te creëren binnen de gemeente.

Stap 3: selecteer de passende informele organisaties om mee samen te werken

Nadat je hebt bepaald met welke groep jongeren je aan de slag wilt, er steun is voor de aanpak binnen de gemeente en de gemeentelijke randvoorwaarden zijn geregeld, is het belangrijk om te bekijken met welke informele organisaties je samen deze groep jongeren het beste kunt bereiken. Vragen die je daarvoor moet beantwoorden zijn:

1. Welke soorten informele organisaties zijn er binnen de gemeente?
2. Wat wil je met deze informele organisaties? Waar zouden deze organisaties van meerwaarde kunnen zijn?
3. Welke informele organisaties zijn er binnen je gemeente? Wat doen zij al waarop je zou kunnen aanhaken? Wat zijn voor de organisaties de meerwaarde maar ook de risico's van samenwerking met jou en met de gemeente?
4. Met welke informele organisaties is er al contact en met welke niet? Op welke wijze ga je een duurzame relatie opbouwen met organisaties? Wat kom je ze brengen in plaats van enkel halen?

Zodra er een globaal beeld is van de soort informele organisaties die een rol kunnen spelen bij de doelstelling van de gemeente in de aanpak van jongeren buiten beeld, is het belangrijk om erachter te komen welke informele organisaties er precies in de gemeente zijn (vraag 3). Een passende manier om daarachter te komen is door het maken van een '**sociale kaart**'. Deze kaart geeft inzicht in de informele organisaties die in contact staan met de jongeren buiten beeld. IZI Solutions en Movisie hebben een impacttool sociale kaart (ISK) ontwikkeld die het mogelijk maakt om het netwerk van informele organisaties in een gemeente in kaart te brengen en te gebruiken als een kompas in het beleid. De tool geeft namelijk niet alleen inzicht in welke informele organisaties er zijn, maar ook op welke manier zij te werk gaan en welke groep jongeren zij bereiken. Deze tool kan ook de uitwisseling van informatie tussen verschillende collega's binnen de gemeente over de informele organisaties vergemakkelijken.

Om de sociale kaart in te vullen, voer je verschillende gesprekken met initiatiefnemers van informele organisaties. Hierbij maken jullie kennis en worden de werkwijze en de activiteiten van de informele organisatie besproken. Ook wordt er een score toegekend aan de waarde van de informele organisatie voor de aanpak rondom jongeren buiten beeld. Om dit te doen hebben IZI Solutions en Movisie een formule opgesteld. De uitkomst van deze formule geeft aan welke informele organisatie het best a) jongeren kan bereiken, b) jongeren kan activeren en c) jongeren kan plaatsen richting een opleiding, werk en/of combinaties hiervan. De uitkomst van het gesprek is een rijk overzicht van de kennis en de kunde van de informele organisatie, met de mogelijkheid om deze organisatie ook te kunnen vergelijken met andere organisaties. IZI Solutions en Movisie hebben voor het invullen en het gebruik van de sociale kaart een handreiking, een semigestructureerde vragenlijst en een training voor professionals ontwikkeld. Uit de pilot is een aantal lessen naar voren gekomen met betrek-

king tot het invullen van de sociale kaart. Hieronder is een aantal van deze punten benoemd.

- **Het achterhalen van de benodigde informatie.** Een belangrijk onderdeel bij het maken van de sociale kaart is het aangaan van een gesprek tussen de gemeente en informele organisaties. Het is echter niet altijd makkelijk om de juiste informatie over de informele organisaties naar voren te krijgen. Vaak hebben de organisaties niet precies voor ogen op welke manier en welke jongeren zij precies helpen. Sommige informele organisaties zijn onbewust bekwaam in het activeren van jongeren buiten beeld en staan vaak met veel meer jongeren in contact dan zij zelf denken. Het kan nodig zijn om vooraf na te denken over de benodigde interviewtechnieken om de informatie te achterhalen.
- **Geen toets.** Het invullen van de sociale kaart is geen toets of informele organisaties het goed of fout doen. Het is een tool om de organisaties in kaart te brengen en de samenwerking met de gemeente te bevorderen. Het is belangrijk om deze insteek vooraf duidelijk met de informele organisaties te communiceren: in de praktijk zijn helaas veel voorbeelden te noemen van puur informatief bedoelde tools, die toch onbedoeld leidden tot gevoelens van oordeelsvorming en controle.
- **Gedragen kaart.** Het is belangrijk om verschillende collega's binnen de gemeenten te betrekken bij het maken van de sociale kaart. Hierdoor raken zij betrokken bij de opzet van de kaart, leren zij hiermee te werken en worden de contacten met de informele organisaties geborgd. Daarnaast kunnen de verschillende collega's de kaart steeds verder aanvullen en uitbreiden. Aandachtspunt van de sociale kaart is het databeheer. Hoe en hoe vaak wordt de tool onderhouden?
- **Bekende én onbekende organisaties.** Bij het maken van de kaart is vaak de neiging om in gesprek te gaan met de bekende informele organisaties. Om alle jongeren buiten beeld in kaart

te brengen, kan het belangrijk zijn om juist ook de onbekende informele organisaties te spreken. Hiermee ontstaat een vollediger beeld en een brede oriëntatie van de informele organisaties binnen de gemeente.

- **Tijd en inzet.** Het maken van de sociale kaart en het gesprek met de informele organisaties kosten inzet en tijd van zowel de gemeenteambtenaren als de personen uit de informele organisaties. Deze laatstgenoemde personen worden hier (meestal) niet voor betaald. Er kan enige weerstand zijn bij informele organisaties om mee te doen aan interviews voor het invullen van de sociale kaart. Enerzijds door wantrouwen, anderzijds doordat zij de meerwaarde voor zichzelf niet inzien. Belangrijk is dus dat het invullen van de sociale kaart niet teveel tijd in beslag neemt en dat het doel van het gesprek duidelijk is.

Stap 4:

werk samen met jongerenwerkers en jongerenscouts bij informele organisaties

Voor veel jongeren is het lastig om direct in contact te staan met de overheid. Daarom kan de gemeente ervoor kiezen om samen te werken met 'jongerenscouts', ofwel vrijwilligers bij informele organisaties en sleutelfiguren in de praktijk, omdat deze scouts veel dichterbij de jongeren staan. Zij vormen een brug tussen de gemeente, jongeren en informele organisaties. Zij hebben direct contact met de jongeren, hebben een vertrouwensband, zijn vertrouwd met de sociale omgeving van de jongeren en hebben vaak een voorbeeldrol. Dit kunnen natuurlijk ook sleutelpersonen zijn die verbonden zijn aan formele organisaties.

Deze personen kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de gemeentelijke aanpak van jongeren buiten beeld. Het is hierbij goed te weten dat deze (sleutel)personen dit grotendeels op vrijwillige basis doen en dat het opbouwen van een vertrouwens-

band vaak veel tijd kost. Voorzichtigheid is van belang om deze band niet te beschadigen. Deze personen zetten zich in vanuit een intrinsieke motivatie en kunnen niet 'ingezet' worden als extra ambtelijke kracht. Steeds moet het gezamenlijke belang (het helpen van jongeren met problemen) voorop staan.

In de samenwerking met de jongerenscouts is het belangrijk een aantal stappen te volgen:

- 1. Bepaal het profiel van een geschikte jongerenscout.** Welke scouts hebben het juiste profiel om als brug tussen de overheid en de jongeren te opereren? Welke scouts kennen de praktijk? Hebben zij een groot netwerk? Hebben zij een voorbeeldrol in de wijk en praktijk?
- 2. Bepaal hoe de gemeente op een passende manier in contact** kan komen met deze scouts. Hoe verloopt de 'werving' van deze scouts?
- 3. Maak werkafspraken met de scouts.** Wat motiveert deze scouts om mee te helpen in de aanpak? Wat hebben zij nodig om hun werk te doen? Waar kan de gemeente deze personen in ondersteunen?
- 4. Verzorg een training voor deze scouts.** Ook voor de scouts is het soms lastig om jongeren verder te helpen. Om hen hierbij te ondersteunen is het belangrijk om een training te organiseren waarin zij leren (lieft van andere peers) hoe zij met deze doelgroep om moeten gaan en welke (overheids) instanties deze jongeren verder kunnen helpen.
- 5. Houd contact met de scouts en verzorg ook nazorg.** Problemen van jongeren lijken vaak opgelost, maar keren ook soms weer terug. Het is belangrijk om zowel met de jongeren zelf als met de scouts nauw contact te blijven houden.
- 6. Beloon de jongerenscouts:** bied ze perspectief op een baan, geef ze een officiële erkenning/referentie voor hun werk en vaardigheden zodat het meegenomen kan worden op hun cv en bied ze financiële compensatie voor hun gemaakte uren.

SMN en IOT hebben in 2017 een aantal pilots uitgevoerd met een aanpak waarbij is samengewerkt met **jongerenscouts**, die verbonden zijn aan migrantenorganisaties. Migrantjongeren zijn namelijk oververtegenwoordigd in de groep jongeren buiten beeld, migrantenorganisaties hebben vaak zelf een grote achterban en het benaderen van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap verloopt vaak effectiever door de inzet van intermediairs. De kerntaak van deze 'jongerenscouts' is om jongeren buiten beeld op te sporen, te werven, te coachen en richting de (gemeentelijke) contactpersoon te begeleiden. Om de jongerenscouts hierbij te helpen volgen zij een basistraining. Na het volgen van de basistraining zijn de jongerenscouts in staat om te gaan met de problematiek waarmee de jongeren buiten beeld kampen. Zij worden meegenomen in het ambtelijke perspectief op de problemen, waardoor zij ook beter begrijpen hoe de gemeente in elkaar zit en hoe zij de jongeren in samenwerking met de gemeente verder kunnen brengen.

Uit de pilots is een aantal lessen geleerd over het betrekken van jongerenscouts in de aanpak van jongeren buiten beeld. Een aantal lessen is hieronder beschreven.

- **Denk aan het profiel van de jongerenscout.** Uit de pilot is een duidelijk profiel gekomen van personen met wie de gemeente samen kan werken in de aanpak. Het is belangrijk om met personen te werken die de ambtelijke wereld kennen, waardoor het voor hen makkelijker is om te fungeren als 'brug' tussen de jongeren en de gemeente. Daarbij moet natuurlijk opgemerkt worden dat jongeren deze kennis ook op kunnen doen in de training. Daarnaast moeten zij woonachtig zijn in de gemeente en bekend zijn in de wijk. Zij moeten over een groot netwerk beschikken en kennis over de buurt hebben. Het is daarnaast een voordeel als zij een voorbeeldrol hebben ten opzichte van de jongeren.

- **Rol van de jongerscout.** Het is belangrijk de taak- en rol omschrijving van de jongerscout te bespreken. De taak- en rolomschrijving creëert duidelijkheid en dient samen met de jongerscout bepaald te worden.
- **Samenwerken en meedenken.** Het is belangrijk te beseffen dat de jongerscouts en gemeenten in deze aanpak samenwerken. Betrek daarom de jongerscouts al vanaf het begin bij de aanpak. Dit maakt dat de jongerscouts zich betrokken voelen en dat de aanpak ook echt aansluit bij de jongeren in de praktijk. De jongerscouts weten ook goed hoe zij elke jongere op een passende manier kunnen benaderen en kunnen dus maatwerk bieden. Betrekken is niet hetzelfde als uitleggen: samenwerken en meedenken betekent ook dat de jongerscouts ruimte hebben om zaken in te brengen, af te wijzen en zich gelijkwaardig kunnen gedragen binnen de aanpak.
- **Maatwerk.** Het samenwerken met jongerscouts en informele organisaties vraagt om maatwerk. De ene persoon en organisatie is de andere niet. Steeds moet onderzocht worden hoe de samenwerking het beste georganiseerd kan worden.
- **Waardering en faciliteiten.** Veel van de jongerscouts, vrijwilligers en sleutelfiguren dragen op een vrijwillige basis bij aan de aanpak van jongeren buiten beeld. Vaak gaat het om zeer veel tijd die zij in een jongere steken in de hoop deze jongere uit de problemen te helpen. Het is belangrijk om deze inzet te waarderen en te erkennen. Dit kan door de vrijwilligers te faciliteren (bijvoorbeeld met een fiets) of hen van een certificaat te voorzien. Ook hier geldt dat waardering per persoon er anders uit zal zien; materiële waardering en gevoelde waardering zijn niet hetzelfde.
- **Een warme overdracht.** Vaak is er sprake van een vertrouwensband tussen jongerscouts en de jongeren. Belangrijk daarbij is dat de 'overdracht' van de vertrouwde omgeving naar de gemeente 'warm' verloopt. Het kan bijvoorbeeld nodig zijn dat de jongerscouts meegaat naar de eerste gesprekken bij de gemeente, om zo langzaam het vertrouwen in de gemeente te laten groeien.
- **Nazorg en duurzaamheid.** De vrijwilligers zorgen voor het contact tussen de jongeren buiten beeld en de gemeente. Zodra de jongeren in beeld zijn bij de gemeente is het belangrijk dat de gemeente de problemen van de jongeren adequaat oppakt. Hierbij is ook nazorg van groot belang. Vaak lijken problemen namelijk (tijdelijk) opgelost, maar keren ze op een gegeven moment toch weer terug waardoor de jongere terug kan vallen. Belangrijk voor de gemeente is om de relatie met de jongere op enige wijze in stand te houden: het is niet af als het traject voorbij is.
- **Vrijwilligheid.** Informele organisaties en jongerscouts werken op een vrijwillige basis. Dit betekent ook dat gemeenten deze personen niet 'in kan zetten' om een bepaald beleidsdoel te realiseren. Deze personen handelen op basis van een intrinsieke motivatie en omdat zij het belangrijk vinden. Teveel verzoeken vanuit de gemeenten kan deze personen ook overbelasten en afschrikken. Belangrijk is om steeds ook te bedenken waarom het voor deze personen belangrijk is om samen te werken met de gemeente.

Stap 5: bepaal de kaders voor een goede samenwerking

De aanpak van jongeren buiten beeld vindt plaats in een netwerk van verschillende actoren. De gemeente werkt samen met verschillende formele partijen, informele organisaties, jongerenscouts, vrijwilligers en sleutelfiguren. Gezamenlijk kan het netwerk jongeren bereiken op een manier waarop de overheid dat niet alleen kan. Het is belangrijk om de inzet van deze betrokkenen te erkennen en te waarderen. Een aantal kaders draagt bij aan de duurzame samenwerking in het netwerk. De hieronder genoemde kaders zijn naar voren gekomen in de pilots.

- **Visie, helderheid en transparantie.** Bij het creëren van een duurzame relatie met informele organisaties is het belangrijk om helder te zijn over de doelen en de motivatie van de aanpak. Op die manier is het voor alle partijen duidelijk waarom zij betrokken zijn en wat het netwerk met elkaar wil realiseren. Helderheid over doelen en over de verschillende belangen in de aanpak zorgt ervoor dat partijen weten wat ze aan elkaar hebben en dat ze op elkaar kunnen vertrouwen.
- **Volwaardige partner.** Het is belangrijk te beseffen dat informele organisaties en de gemeente in deze aanpak volwaardige partners zijn. De een is niet sturend ten opzichte van de ander. Beide bepalen gezamenlijk de aanpak en gebruiken de samenwerking om jongeren verder te helpen.
- **Integrale aanpak.** De problemen van de jongeren zijn vaak ingewikkeld en hangen sterk met elkaar samen. De gemeenten zijn vaak georganiseerd in verschillende afdelingen. Wonen, zorg en onderwijs vallen bijvoorbeeld vaak onder verschillende afdelingen. Ook zijn er allerlei formele partijen die ook met deze doelgroep aan de slag zijn. Belangrijk is om te zorgen voorzover die er nog niet is - een integrale aanpak, waarbij voorkomen wordt

dat jongeren in een cirkel van problemen raken en weer buiten beeld verdwijnen.

- **Een vaste contactpersoon.** Jongeren kampen vaak met vele verschillende problemen. Deze problemen zijn bij gemeenten soms belegd bij andere personen en afdelingen. Belangrijk is om te voorkomen dat jongeren vast komen te zitten in het systeem en van het kastje naar de muur worden gestuurd. Mensen werken langs elkaar heen. Het kan helpen om één contactpersoon binnen de gemeente aan te stellen die de kwesties van de jongere oplost en de jongere binnen de gemeente direct met de juiste persoon in contact brengt. Zorg voor een integrale aanpak.
- **De juiste persoon op de juiste plek.** De jongeren buiten beeld hoeven niet per se in contact te komen met de overheid. Het is immers niet verboden, strafbaar of per se slecht om buiten beeld te zijn. Sommige jongeren kunnen er zelfs goede redenen voor hebben. Dit betekent dat de jongeren ook het contact met de overheid weer makkelijk kunnen verbreken, als het ze niet zint. Het is belangrijk om de juiste ambtenaren met de jongeren in contact te brengen. Ambtenaren die (soms letterlijk) de taal van de jongeren spreken, snappen waar de jongeren mee zitten, invoelen wat de ambities en dromen van de jongeren zijn en die vertrouwd worden door de jongeren. Het is belangrijk om na te denken over de manier van communiceren. Een app'je sturen komt bijvoorbeeld heel anders over dan een mail of een brief. Als de gemeente kiest voor een bepaalde samenwerking met informele organisaties, is het belangrijk ook daar de communicatie op aan te sluiten.
- **Flexibel en duidelijk.** Het kan belangrijk zijn om aan te sluiten bij de dynamieken in de praktijk en de werkwijze van de vrijwilligers en jongerenscouts. Dit moet soms door aanwezig te zijn bij bijeenkomsten buiten kantooruren en soms door even buiten (in plaats van op kantoor) met jongeren in gesprek te gaan.

Tegelijkertijd is het ook belangrijk om grenzen te stellen. Niet alles kan en jongeren hebben ook behoefte aan kaders en duidelijkheid.

- **Actieve terughoudendheid.** Het is dan ook van groot belang om het informele karakter van deze organisaties te koesteren en de vertrouwensband met de jongeren – door de tussenkomst van de gemeente – niet te beschadigen. De gemeente kan met deze organisaties samenwerken maar niet inzetten als onderdeel van het beleid. Het devies aan de overheid is dan ook om actief terughoudend te zijn, door wel samen te werken met informele organisaties, maar deze organisaties niet te sturen en kaders op te leggen. Het gaat om het bieden van hulp en het samenwerken met de organisaties als dat mogelijk en passend is, maar zonder daarbij de energie en betrokkenheid van de initiatiefnemers aan te tasten.

Tot slot

Het is van groot belang te blijven erkennen dat elke burger het recht heeft onzichtbaar te zijn. Dat geldt ook voor jongeren. De handreiking moet dan ook vooral worden verstaan als een oproep om voorzichtig te zijn en om niet alle jongeren die buiten beeld zijn als probleemjongere – nu of in de toekomst – te zien. Informele organisaties kunnen ook helpen om dit besef te onderbouwen, omdat zij beter begrijpen wie ‘echte’ problemen heeft of kan maken. Informele organisaties zijn echter wat ze zijn: informeel en dus ook niet op een leest te schoeien. Wat ze zeker niet zijn: uitvoeringsorganisaties van de overheid. In de ontwikkeling van een gemeentelijk aanpak moet dan ook veel ruimte zijn voor verschil. Als er al visie, kaders of doelstellingen zijn, dan moeten deze bevrijdend zijn. Ook hier geldt: loslaten en overlaten.

Bronnen

- Cadat, M (2017). 'Blog: Jongeren buiten beeld, in beeld'. www.movisie.nl/blog/blog-jongeren-buiten-beeld-beeld
- CBS (2013). Factsheet 'Jongeren buiten beeld'.
- Forum (2014). 'Grip op onzichtbare jongeren'.
- IZI Solutions (2016). 'Zichtbaar maar niet in beeld'.
- IZI Solutions (2016). 'Do's en don'ts voor het bereiken en activeren van jongeren'.
- IZI solutions & Movisie (2017). 'Analyse impacttool sociale kaart'.
- KIS (2016). 'Jongeren buiten beeld. Achter de cijfers'.
- NSOB (2016). 'Zien, lezen, helpen: over het bereiken van jongeren buiten beeld'.
- SMN & Akromodus (2017). 'Jongeren buiten beeld: via de peer activation werkwijze jongeren buiten beeld bereiken'.
- SMN & IOT (2017). 'Evaluatie Pilot Venlo, Leeuwarden en Den Haag'.
- Kennisplatform Integratie & Samenleving/ KIS: Kennisplatform Integratie & Samenleving/ KIS

Links

- CBS (2013). Factsheet 'Jongeren buiten beeld'. Link: www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2015/49/jongeren-buiten-beeld-2013
- Forum (2014). 'Grip op onzichtbare jongeren'. Link: www.kis.nl/publicatie/grip-op-onzichtbare-jongeren
- IZI Solutions (2016). 'Zichtbaar maar niet in beeld'. www.izi-solutions.com/kennisdatabank
- IZI Solutions (2016). 'Do's en don'ts voor het bereiken en activeren van jongeren'. Idem: www.izi-solutions.com/kennisdatabank
- KIS (19 mei 2018). 'Jongeren buiten beeld bereiken en activeren?' Link: www.kis.nl/artikel/hoe-kunnen-instellingen-jongeren-buiten-beeld-bereiken-en-activeren
- KIS (2016). 'Jongeren buiten beeld. Achter de cijfers'. Link: <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/jongeren-buiten-beeld.pdf>
- NSOB (2016). 'Zien, lezen, helpen: over het bereiken van jongeren buiten beeld'. www.nsob.nl/publicatie/zien-lezen-helpen-over-het-bereiken-van-jongeren-buiten-beeld/
- SMN & Akromodus (2017). 'Een draaiboek voor trainers van vrijwilligerscouts. Pilot training zelforganisaties t.b.v. het begeleiden van jongeren buiten beeld'. <https://smn.nl/?project=project-jongeren-buiten-beeld>
- SMN & IOT (2017). 'Evaluatie Pilot Venlo en Den Haag'. <http://iot.nl/upload/Verslag-pilot-training-zelforganisaties-DenHaag.pdf> en <http://iot.nl/upload/Verslag-pilot-training-zelforganisaties-Venlo.pdf>